

מגפה, מלחמה ואסטרטגיה: לקחים אפשריים ממערכות צבאיות להתמודדות עם הקורונה

אסף אוריון

על אף הבדלים משמעותיים בין מגפה למלחמה, בשני המקרים מדובר בשאלות של חיים ומוות ובמערכות (campaigns) מורכבות ורב ממדיות. בשני המקרים יש צורך לנהל משבר ולקבל הכרעות מדיניות גורליות לעתיד האומה ואזרחיה, בראייה אסטרטגית רחבה ואינטגרטיבית. הניסיון המצטבר של מערכת הביטחון בישראל מספק לקחים ותובנות רלבנטיים לניהול משבר הקורונה, לצמצום מחיריו ואולי אף למיצויו כהזדמנות: בתחום המודיעין, התכנון האסטרטגי והמבצעי, הגנת העורף, בניין הכוח ותהליכי קבלת ההחלטות.

משבר הקורונה, הנמצא רק בראשיתו, מוגדר כבר על ידי רבים כמלחמה. אמנם בניגוד למלחמות העבר, האויב אינו אנושי ובלתי נראה, אולם על אף הבדלים משמעותיים ביניהן, למלחמה במגפה כמה מאפיינים דומים למלחמות נגד אדם. בשני המקרים מדובר בשאלות של חיים ומוות, במערכות (campaigns) מורכבות ורב ממדיות, המשלבות בריאות וצבא, כלכלה, חברה, תודעה ופוליטיקה. בשני המקרים יש צורך לשלב מומחיות מקצועית, רפואית או קרבית, לנהל משבר ולקבל הכרעות מדיניות גורליות לעתיד האומה ואזרחיה. הניסיון המצטבר של מערכת הביטחון בישראל מספק לקחים ותובנות רלבנטיים לניהול משבר הקורונה, לצמצום מחיריו ואולי אף למיצויו כהזדמנות. להלן כמה דוגמאות הרלבנטיות גם לניהול המערכה נגד המגפה.

כשם שבמלחמה נדרשת תמונת מצב אויב ותמונת מצב כוחותינו, כבסיס לתכניות וניהול הלחימה, במגפה נדרשת תמונת מצב אנשינו, ותמונת מצב נשאים, חולים ונפגעים גם במדינות אחרות. כשם שהמודיעין הוא אחד המאמצים המרכזיים של צה"ל ומדינת ישראל, להתמודדות במגפה נדרש מערך בדיקות נרחב שיפעל לאורך זמן. מודיעין מדויק מאפשר תקיפה מדויקת כתחליף ל"הפצצות שטיח", ובימים שבתיקונם בידוק ביטחוני אפקטיבי מבחין בין גורמי טרור לאוכלוסייה תמימה, ובכך מאפשר מעבר נוסעים, טיסות, עובדים ברמת ביטחון סבירה. יכולת בדיקה נרחבת ואמינה תאפשר מצד אחד לאתר את החולים, הנשאים והנדבקים לצורך טיפול, בידוד ומניעת התפשטות, ומצד שני למנוע "נזק אגבי" נרחב ומתמשך כתוצאה מבידוד בריאים ושיתוק הכלכלה. בדיקות נרחבות ואפקטיביות עשויות לאפשר צמצום דרמטי במספר המבודדים שאינם חולים או נשאים על ידי "זיכוכים", איתור של נשאים ללא תסמינים וללא מעורבות באירועי הדבקה מזהים, וכן חידוש הדרגתי של פעילות ייצור חיונית ואף תעופה בינלאומית, בהינתן בדיקה אמינה ומחירה לפני, בזמן ולאחר הטיסה, כפי שמקובל כיום בבדיקות ביטחוניות מפני טרור.

כל שיטת פעולה צבאית מגיעה לנקודת מיצוי שאחריה תועלתה פוחתת ומחירה גוברים בשל הסתגלות האויב והשתנות הנסיבות. כשם שהתועלת בתקיפת יעדי אויב שנחקרו מראש ("מטרות מתוכננות") פוחתת בחלוף הזמן בשל הסתגלות האויב, כך צפויה ירידה בתועלת הבידוד והריחוק החברתי כאשר היקף הנדבקים יתרחב משמעותית והיקף הבריאים יצטמצם. בעת הפעלת כל

אמצעי נגד המחלה חשוב להגדיר את התנאים שבהם תועלתו תישחק ורק מחיריו ימשיכו להאמיר, ואת הסימנים שבאמצעותם ניתן יהיה לזהות שחיקה זו.

בכל לחימה נדרש הצבא להתמודד עם ניהול הקרב הנוכחי ובמקביל לתכנן את הקרב הבא, את המשך המערכה, את סיום המלחמה ואת המציאות שאחריה. שיטה צבאית בדוקה להתמודדות עם אתגר מורכב זה היא חלוקת האחריות בין גופים שונים: המפקדות המבצעיות עוסקות בהווה ובחזית, והמפקדות האופרטיביות והאסטרטגיות מתמקדות בשלבים הבאים ובמרחבי העומק. בדומה למוצב הפיקוד העליון (מצפ"ה) בצה"ל, במערכה נגד הקורונה נכון להפעיל את המרכז לניהול משברים (מנ"ל). בניהול המערכה נגד נגיף הקורונה יש לחלק את משאבי התכנון וניהול המשבר הלאומי בין העוסקים בשלב הנוכחי לבין המופקדים על השלבים הבאים, ואף הצופים פני סוף המגפה. מהמצייר כעת בישראל נראה שרוב הקשב במערכות ניהול המשבר מופנה לשלב הנוכחי, ומהמשתקף בתקשורת לא ברור איזה וכמה מאמצי תכנון מוקדשים לשלבים הבאים, כמצפן להכוונת מאמצי ההווה. ככל שמתקיימים מאמצים כאלה, חשוב לעדכן את הציבור גם בהם, ולא רק באופן הקרוב ביותר, כחלק מחיזוק תחושת הביטחון בציבור.

במלחמה מהווה "העורף האזרחי" חזית משמעותית, ותודעת הציבור היא מרכז כובד בחוסנה. במלחמת העולם השנייה התפרסם צ'רצ'יל בנאומיו אשר שילבו חזות קשה נוכח פני הבאות לצד נחישות בלתי מתפשרת להילחם עד הניצחון. אמון במנהיגות והבנת תמונת המצב הם המפתח ליציבות המדינה גם בעת משבר, רפואי כצבאי. לצד הצורך להניע את הציבור להתנהלות אחראית, חשוב להימנע מהפחדתו בתרחישי אימים שסבירותם נמוכה. לאור נתוני התמותה באיטליה, העלאת המתרחש בה כתרחיש קיצון לישראל נראית מופרזת ובלתי אחראית, לאור ההבדלים הבסיסיים בנתונייהן הדמוגרפיים (הגיל החציוני באיטליה הוא 45.9 שנים, ו-20 אחוזים מהאוכלוסייה מעל גיל 65; בעוד שבשראל הגיל החציוני הוא 30, ורק 10 אחוזים מהאוכלוסייה מעל גיל 65) ובהתנהלות. בניגוד למלחמה, שבה נודעת חשיבות רבה לשמירת סודות ותוכניות מהאויב, שיקול זה בלתי רלבנטי למגפה, ועל הממשלה לפעול בשקיפות מרבית מול הציבור בארץ. חשוב לשתף את הציבור בתמונת המצב, בהערכות המקצועיות ובתכניות להמשך, בקשיים הצפויים, אך גם בתקווה שבדרך.

ברמה האסטרטגית חשוב להגדיר את תכליתה הרחבה של המערכה. כמו במלחמה, יש לתאר את המציאות הרצויה לאחר המשבר, ולא נכון להסתפק בתכלית חד-ממדית, כגון "מינימום אבדות מהקורונה", בלי לתאר את מצב המשק, החברה, המערכת השלטונית ושאר מרכיבי הביטחון הלאומי, כיעד ליום שאחרי המשבר. חשוב להבין את הבעיה האסטרטגית שמציבה המגפה, המשלבת איום בריאותי ישיר מצד הנגיף, במוות ובתחלואה, אולם גם איום חמור, של פגיעה עצמית, אנושה ומתמשכת בכלכלה ובחברה, עקב החלטות הממשלה והתנהגות הציבור. איום זה יכול לגרור בהמשך השלכות עקיפות, כולל תמותה ותחלואה שאינם מנגיף הקורונה, אלא תוצאה של העדר משאבים, לצד פגיעה אנושה בחוסן הלאומי וביטחון הלאומי. לכן יש לעשות כל מאמץ להימנע מ"נצחון פירוס" על המגפה במחיר של התאבדות כלכלת ישראל ונזק חמור לחברה, בדגש לחלשים שבה.

את קבלת ההחלטות הלאומיות חשוב לבסס על בחירה בין חלופות אסטרטגיות שונות, המבטאות שיווי משקל שונה בין יעדי המדיניות, שיטות התמודדות שונות ואף טווחי זמן שונים. בעימותים

העצימים שאליהם מתכוון צה"ל ניתן דגש לקיצור משך המערכה, בשל המחירים הכבדים שגובה התמשכותה מהעורף ומהמשק. החלופה הנוכחית במאבק בקורונה מדגישה את "שיטוח העקומה" כדי למנוע אי-ספיקה של מערכת הבריאות ותמותה המונית ("איטליה"), במחיר של התמשכות המגפה לאורך זמן, ותוך הסבת נזקים כבדים למשק. על מנת לתקף את החלופה שנבחרה נכון להציג חלופות שלמות, על כלל נגזרותיהן - בריאותיות, כלכליות, וביטחוניות, על ציר הזמן. נכון לבחון גם שיטות שונות למימוש אותו יעד, כגון "העלאת הרף" של ספיקת מערכת הבריאות במקביל ל"שיטוח העקומה", כגון בהגדלת היקף ציוד ההנשמה בישראל, וכמובן להאט את ההתפשטות בבידוד ממוקד, מבוסס בדיקות נרחבות, כתחליף לסגר כולל או ל"סגר נושם".

מלחמות ישראל הקצרות הותירו מעט זמן למהלכי בניין כוח תוך כדי הלחימה, בניגוד לקפיצות המדרגה הטכנו-צבאיות של מלחמות העולם. מהלכי הבלמה הנוכחיים (בידוד ו"שיטוח העקומה") נועדו לקנות זמן שבמהלכו ייבנו יכולות רפואיות, כגון יכולת בדיקה, מיגון לצוותים רפואיים, מיטות אשפוז, ציוד הנשמה, ובהמשך גם תרופות וחיסונים. ככל שניתן, על ישראל למקד את יכולתה המדעית-תעשייתית בקידום פתרונות מהירים לאתגרי הקורונה, ולהסתייע ביכולות מיובאות, עד כמה שהן זמינות. אם תשכיל ישראל להציג פתרונות טכנולוגיים ישימים, מהירים ומתקדמים, ולהוכיחם בבית, תוכל למנף את הצלחתה לחו"ל. מעבר לתחומי הרפואה, גלי ההדף של משבר הקורונה פגעו קשות בחלקים נרחבים של כלכלת העולם, ופתחו נתחי שוק לתחרות בפני מי שימחר ויצליח לממשם. אם תצליח ישראל לזהות שדות אלה וליצור תנאים למגזרי התעשייה וההיי טק לחזור לתפקוד תחרותי בהקדם, תוכל להפוך את משבר הקורונה להזדמנות עבודה.

לסיום, המלחמה היא ממלכת אי הודאות, וגם במגפה הנוכחית רב הנסתר על הנגלה. כדי להתגבר על קושי מובנה זה בעת מלחמה מתקיימים תהליכי חשיבה, תכנון, התייעצות וקבלת החלטות סדורים ואינטגרטיביים. כשם שצה"ל החל לשלב את כוחותיו במענה הרפואי-הטקטי, בהקמת מתקני אשפוז, בהפעלת צוותים רכובים לבדיקות קורונה בבתי אזרחים, ובמשימות נוספות, יש בו יכולות רלבנטיות גם לרמה האסטרטגית. הגם שליבת המשבר הנוכחי אינה צבאית, הרי שבידי המטה הכללי של צה"ל ובקרב יוצאיו ישנה מתודולוגיה מקצועית רלבנטית לתמיכה בקבלת ההחלטות הלאומית ובתהליכים המתנהלים במל"ל בשותפות עם מומחי בריאות, כלכלה וביטחון. על תהליכי המטה בדרג המקצועי להסתייג בתהליכי עבודה איכותיים בקבינט, אשר דו"ח ועדת וינוגרד מיטיב לתארם, והם נכונים גם למלחמתה של מדינת ישראל במגפה. בשלב זה עבודת הקבינט, כמו הפיקוח הפרלמנטרי על החלטות הממשלה, אינה מתקיימת במאפייני איכות אלה.